

Södertörns högskola

Examensarbete 15 hp | Utbildningsvetenskap C | Höstterminen 2009

Läroprogrammet med interkulturell profil

Fyra specialpedagogers förhållningssätt till specialundervisningen i en skola

Av: Lamia Fezzaga

Handledare: Farhad Jahanmahan

Sammanfattning

Syftet med denna uppsats har varit att undersöka hur specialundervisningen i en skola i Stockholms län är uppbyggd samt vilket förhållningssätt specialpedagogerna har gällande specialundervisningen av elever i behov av särskilt stöd. För att ge svar på syftet har jag tre frågeställningar: Hur är specialundervisningen uppbyggd i en skola belägen i Stockholms län? Hur utformas stödet till elever i behov av särskilt stöd i skolan? Anser specialpedagogerna att specialundervisningen kan tolkas bäst utifrån ett inkluderande eller ett segregande integreringsperspektiv när det gäller elever i behov av särskilt stöd?

Metoden som jag har valt att använda är en kvalitativ forskningsintervju, i vilken jag har intervjuat fyra specialpedagoger som arbetar på en skola i Stockholms län. Det empiriska resultatet analyseras samt diskuteras utifrån Peder Haugs teori om segregande respektive inkluderande integrering och tidigare forskning.

Undersökningens resultat visar att specialundervisningen i skolan är uppbyggd på så vis att specialpedagogerna arbetar såväl i klassrummet som i särskilda undervisningsgrupper med elever under vissa timmar i veckan. Att elever i behov av särskilt stöd ibland får gå i mindre grupper som sker utanför elevernas ordinarie klassrum, tolkas enligt Haug bäst utifrån ett segregande integreringsperspektiv. Haug menar att dessa segregande åtgärder leder till att elever särbehandlas med tanke på att eleverna ges olika stöd. De intervjuade specialpedagogerna är dock överens om att specialundervisningen tolkas bäst utifrån ett inkluderande integreringsperspektiv, med tanke på att alla elever oavsett behov, tillhör en klass, och bara under vissa lektioner går i särskilda undervisningsgrupper. Enligt specialpedagogerna är inte specialundervisningen segregande då det inte förekommer permanenta undervisningsgrupper på skolan. Istället strävar specialpedagogerna tillsammans med andra lärare i skolan att i första hand försöka finna lösningar som inte stänger ut elever från den reguljära klassen. Det inkluderande arbetssättet är därmed det viktigaste målet som alla i skolan försöker eftersträva, men som skolan inte riktigt har uppnått än.

Nyckelord: Specialundervisning, elever i behov av särskilt stöd, segregande integrering, inkluderande integrering, specialpedagogers förhållningssätt.

Innehållsförteckning

1 Inledning	4
1.1 Syfte och frågeställningar	5
1.2 Definitioner	6
1.3 Bakgrund: Specialundervisning i ett historiskt perspektiv	7
1.4 Styrdokument	10
1.4.1 FN:s barnkonvention	10
1.4.2 FN:s standardregler	11
1.4.3 Salamancadeklarationen	11
1.4.4 Skollagen SFS (1985: 1100)	12
1.4.5 Grundskoleförordningen SFS (1994: 1194)	12
1.5 Uppsatsens disposition	13
1.6 Tidigare forskning	13
2 Teoretiska utgångspunkter och begrepp	15
2.1 Integrering	15
2.2 Segregerande integrering	15
2.3 Kompensatorisk lösning	16
2.3.1 Kritik mot den kompensatoriska lösningen	16
2.3.2 Kritik mot stigmat som kompensatorisk lösning kan medföra	17
2.4 Inkluderande integrering	18
2.5 Det demokratiska deltagarperspektivet	19
3 Metod och material	21
3.1 Undersökningsmetod och material	21
3.2 Genomförande och etiska överväganden	22
3.3 Urval och avgränsningar	23
3.4 Reliabilitet och validitet	24
4 Resultat	26
4.1 Kort presentation av specialpedagogerna	26
4.2 Specialundervisningens organisationsform	26
4.3 Kartläggning av elever i behov av särskilt stöd	27
4.4 Stödets utformning för elever i behov av särskilt stöd	28
4.5 Specialpedagogernas förhållningssätt till inkluderande respektive segregerande specialundervisning	30
5 Analys	32
5.1 Specialundervisningens organisationsform	32
5.2 Kartläggning av elever i behov av särskilt stöd	32
5.3 Stödets utformning för elever i behov av särskilt stöd och specialpedagogernas förhållningssätt till inkluderande respektive segregerande specialundervisning	33
6 Sammanfattande diskussion	39
6.1 Slutord	41
6.2 Förslag på vidare forskning	42
7 Referenser	43
7.1 Tryckta källor	43
7.2 Elektroniska källor	43
8 Bilagor	44

1 Inledning

Barn som är i behov av särskilt stöd har på senare tid varit ett omdiskuterat ämne. Nutida samhällsutveckling, debatt samt politik gällande undervisning av barn i behov av särskilt stöd utmärks av både starka och motsägande intressen. Debatter som sker om specialundervisningen, såsom utbildning i allmänhet, berör frågan om val mellan olika organisationsformer eller undervisningssätt. I dagens skolor förekommer det ett stort behov av insatser för elever i behov av särskilt stöd. Däremot är det oklart om vilka åtgärder som är de bästa för denna grupp av barn. Hur man väljer att arbeta med elever som är i behov av särskilt stöd kan därmed variera samt se olika ut från skola till skola.¹

En skola för alla innebär möjligheten till en likvärdig utbildning för alla elever, dock innebär inte detta att undervisningen skall utformas på samma vis.²

Läroplanen Lpo 94 ger uttryck för en likvärdig utbildning i dessa utdrag:

”En likvärdig utbildning innebär inte att undervisningen skall utformas på samma sätt överallt eller att skolans resurser skall fördelas lika. Hänsyn skall tas till elevernas olika förutsättningar och behov.”³

”Skolan har ett särskilt ansvar för de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen för utbildningen. Därför kan undervisningen aldrig utformas lika för alla.”⁴

I praktiken innebär detta att undervisningen i skolan aldrig kan ordnas lika för alla. I möjligaste mån skall eleven i behov av särskilt stöd få hjälp inom klassens eller gruppens ram, dock kan mindre undervisningsgrupper också anordnas.⁵ All personal i skolan skall även samarbeta och ansvara för att elever som är i behov av särskilt stöd skall få den hjälp de behöver.⁶

Intresset för undervisningssättet för barn i behov av särskilt stöd växte fram under tidigare verksamhetsförlagda utbildning, då jag som lärarstudent genomförde fältobservationer och deltog i specialundervisningen. Den erfarenhet jag hade fått var att undervisningssättet för elever som är i behov av särskilt stöd kan variera.

¹ Haug 1998: 9ff

² Skolverket 1998:9

³ Lpo 94:4

⁴ Lpo 94: 4

⁵ Skolverket 1998:7

⁶ Lpo 94

De flesta skolor har idag en form av specialundervisning för elever i behov av särskilt stöd. På en del skolor kan specialundervisningen bland annat bygga på att ha dessa elever i sin ordinarie klass, samtidigt som andra skolor kan bygga sin specialundervisning på att ha dessa elever i mindre klass eller i särskilda undervisningsgrupper. Detta fick mig att tänka på problematiken med inkludering eller segregering av elever i behov av särskilt stöd. Mötet med specialundervisningen och dess organisationsform, har på så vis fått mig att välja att studera hur specialundervisningens arbetsform ser ut för elever i behov av särskilt stöd och varför specialpedagoger arbetar på ett visst sätt på en skola, vilket också är ämnet för denna uppsats. Tanken med denna undersökning är inte att värdera specialundervisningen som arbetsform, utan att försöka belysa hur, enligt specialpedagoger, denna specialundervisning för elever i behov av särskilt stöd fungerar i skolan.

Denna uppsats vänder sig till lärare och framtida lärare eftersom det är viktigt att få ökad kunskap, förståelse samt djupare insikt om hur specialpedagoger ute i verksamheten arbetar med elever i behov av särskilt stöd. På så vis kan lärare, såsom specialpedagoger, dra lärdom om vilket arbetssätt som fungerar så positivt som möjligt för elevers lärande samt kunskapsutveckling, utan att allt för många hinder uppstår på vägen. Undervisningen i skolan kan därmed också anpassas till varje elevs förutsättningar samt behov.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att studera fyra specialpedagogers förhållningssätt kring hur specialundervisningen är uppbyggd för elever i behov av särskilt stöd i en skola belägen i Stockholms län.

Studiens följande frågeställningar är:

- Hur är specialundervisningen uppbyggd i en skola belägen i Stockholms län?
- Hur utformas stödet till elever i behov av särskilt stöd i skolan?
- Anser specialpedagogerna att specialundervisningen kan tolkas bäst utifrån ett inkluderande eller ett segregering integreringsperspektiv när det gäller elever i behov av särskilt stöd?

1.2 Definitioner

Med *specialundervisning* menas stödundervisning för elever som av olika skäl har problem med att klara undervisningen i sin ordinarie klass.⁷

Specialpedagoger syftar på lärare som har genomgått specialpedagogutbildning.⁸ Specialpedagoger ansvarar bland annat för specialundervisningen och andra specialpedagogiska arbetsuppgifter inom skolan, såsom resursfördelning och utredningar. Specialpedagogernas uppgift är att underlätta samt bidra till inlärningen i skolan för elever som anses vara i behov av särskilt stöd och elever med funktionsnedsättningar.⁹

När det skrivs om *integrering* menar Haug att elever i behov av särskilt stöd får sitt stöd inom den vanliga skolans eller klassens ram.¹⁰

Den *inkluderande integreringen* innebär enligt Haug att elever oavsett behov får sin undervisning och sitt stöd i sin ordinarie klass.¹¹ Att elever inkluderas avser elevers deltagande i en helhet där skillnaden mellan elever accepteras samt respekteras.¹²

Den *segregerande integreringen* innebär enligt Haug att elever i behov av särskilt stöd avskiljs från sin klass eller skola där elevens behov inte kan tillgodoses. Istället får eleven gå i mindre klasser eller särskilda undervisningsgrupper med andra elever i behov av särskilt stöd.¹³ Ett exempel på segregering kan vara särskilda undervisningsgrupper för elever som är i behov av särskilt stöd vilka kan betraktas vara en segregerad grupp men som kan finnas integrerade i den allmänna skolan.¹⁴

⁷ <http://www.ne.se/specialundervisning>

⁸ Persson 2007:7

⁹ Verneresson 2007:22

¹⁰ Verneresson 2007: 89

¹¹ Haug 1998:21

¹² Verneresson 2007:23

¹³ Haug 1998:20

¹⁴ Verneresson 2007:23

1.3 Bakgrund: Specialundervisning i ett historiskt perspektiv

För att förstå hur specialundervisningen ser ut i dagens skola bör man gå tillbaka i tiden och se hur det har sett ut historiskt. På så vis ges en kort tillbakablick på hur elever i behov av särskilt stöd har hanterats av skolor ur ett historiskt perspektiv. Utvecklingen inom svensk specialundervisning redogörs med början på 1800-talet och framåt.

Redan på 1800-talet skickades elever som inte kunde klara av undervisningen i den vanliga skolan till ”minimikurser”, vilka var kurser som var grunden till specialundervisningen. Detta tyder på att elever i behov av särskilt stöd har haft en lång tradition av särskiljande stöd. Denna form av segregation, som innebar att avskilja elever från den vanliga undervisningen, var många människor tveksamma till.¹⁵

År 1842 fattades ett beslut om införandet av folkskola i Sverige, dock var det inte en skola för alla barn. Under denna tid accepterades undervisning med minimikurser där kunskapskraven var lägre. Dessa kurser vände sig främst till fattiga barn, eller barn som inte var tillräckligt begåvade för att tillägna sig skolans kunskaper. Fastän eleven inte avskiljdes från sitt ordinarie klassrum, betraktades de många gånger som en belastning.¹⁶ Fattiga barn fick antingen delvis gå i folkskola, i fattigskolor eller inte gå i skolan alls. Fem år efter att folkskolan hade trätt i kraft gick minst hälften av alla barn i denna skola. Inte förrän år 1915 fick omkring 94 procent av alla skolbarn sin undervisning i folkskolan. Under denna period utvecklades folkskolans skyldigheter och möjligheter att ansvara för undervisningen av elever i behov av särskilt stöd. Därmed undervisades elever som var i behov av särskilt stöd eller elever med medicinska sjukdomar enskilt eller i mindre undervisningsgrupper.¹⁷

Under början av 1900-talet fick de funktionshindrade barnen undervisning och vård i egna institutioner, och barn som uppfattades som sinnesslöa och efterblivna hänvisades till hjälpklassundervisning samt till särskilda anstalter och externat. Orsaken till denna form av uppdelning berodde på samhällets intresse för naturvetenskap samt nya möjligheter till psykologiska undersökningar. Dessa undersökningar ledde vidare till ”objektiva” bedömningar som legitimerade handlingssättet. Under samma tidsperiod anordnades i folkskolan, de så kallade svagklasserna. Förespråkarna för dessa svagklasser menade att elever kunde sorteras i fyra olika grupper, de lata och tröga, de efterblivna, de fysiskt och psykiskt svaga samt de fysiskt och psykiskt normala.

¹⁵ Brodin & Lindstrand 2004:37

¹⁶ Brodin & Lindstrand 2004: 37

¹⁷ Skolverket 1998:13ff

Tanken med dessa grupperingar var att kunna ge alla elever de bästa förutsättningarna samt den undervisning som de var i behov av. Svagklasserna väckte dock en hel del protester bland folkskolans lärare, där motståndarna ansåg att denna form av gruppering skulle betyda en ”uppdelning av de normala” i bättre och sämre talangfulla elever. Den eftersträvarvärda lösningen för alla elever var att plocka ut de ”annorlunda” och de ”i behov av stöd” från skolan, för att på så vis ge dessa elever den särskilda hjälp och omsorg de var i behov av i institutioner, samtidigt som de normala eleverna fick en underlättad undervisning i den vanliga skolan.¹⁸

Den idealiska lösningen som hade sin grund i ett pedagogiskt program menades tjäna både den särskildes och skolans behov. Denna uppkomst av differenser som först varit enhetlig fick ytterligare ett starkt stöd under 1920-1930-talet när intresset för arvs- och rashygien växte fram. Dock ledde denna uppdelningsmetod av elever till både avvikelse och isolering.

Skolans segregering av barn skedde på sociala samt medicinska grunder i samråd mellan skolledare, lärare och läkare som ansågs vara en åtgärd för elevens bästa.¹⁹ Trots att det hade förekommit protester och motstånd kom det att bli alltmer vanligt under 1950-talet att placera svagpresterande eller funktionshindrade elever i specialklass. På grund av att lärare ansåg att dessa elevers närvaro i skolan kunde påverka de normala eleverna på ett besvärande sätt.²⁰

Samtidigt som första läroplanen för grundskolan kom år 1962 fick elever med rörelsehinder skolplikt. Under denna tid kom specialundervisningen i skolan att växa mycket.²¹ För att anpassa eleverna i samhället var speciallärarutbildningen främst inriktad på kunskaper om elever med funktionshinder och diagnos av elever samt skolans åtgärder och undervisningsmetoder. Orsakerna kopplades i första hand till den enskilde elevens egenskaper och brister. Det var inte förrän slutet av 1970-talet som skolan inte längre kopplade problemen till brister hos eleven. Skolan började istället förstå att elevers svårigheter i skolan påverkades och uppstod i mötet mellan olika miljöer, såsom hem och skola, och eleven och dennes förutsättningar. I den svenska skolan, ställde följande synsätt nya krav på skolans miljöanpassning, som också sedan blev grunden för integrationstanken och den samordnade specialundervisningen.

¹⁸ Skolverket 1998:14ff

¹⁹ Skolverket 1998:15

²⁰ Vernersson 2007:13

²¹ Skolverket 1998:16

Detta innebar att alla elever skulle få sin undervisning inom klassens ram i så stor utsträckning som möjligt, såsom det uttrycks i läroplanen Lgr 69. De elever som förr hade fått gå i specialklasser, kunde nu få sin undervisning tillsammans med skolans andra elever i den vanliga klassen, för att på så vis kunna integreras till att bli som alla andra elever.²²

Under 1980-talet förespråkade olika studier och utredningar om specialundervisningens nya insatser för elever med behov av särskilt stöd. Dessa utredningar förändrade det officiella synsättet om särskiljande i skolan, som på så vis påverkade utformningen av läroplanen för grundskolan, Lgr 80.²³ Till skillnad från tidigare läroplaner som talade för insatser för särskilda grupper av elever med skolsvårigheter, betonade Lgr 80 ”En skola för alla”. Skolan skulle ha ansvar för elever i behov av särskilt stöd och uppmärksamheten riktades mot skolans skyldigheter och möjligheter att förhindra att svårigheter uppstår.²⁴ Skolans arbetsätt skulle således anpassas efter den enskilde elevens förutsättningar, på samma sätt som att integrering av elever i behov av särskilt stöd var eftersträvansvärt.

Det infördes även en ny lärarutbildning samt fortbildning med mer inslag av specialpedagogik som medförde att behovet av specialundervisningen upphörde nästan helt, då lärare med vanlig grundutbildning förväntades också kunna utföra speciallärares uppgifter.²⁵

All skolpersonal skulle därmed bära ansvaret för planering samt genomförande av åtgärdsprogram för elever som är i behov av särskilt stöd i skolan. År 1988 upphörde speciallärarutbildningen, och istället tillkom specialpedagogutbildningen år 1990.²⁶

Läroplanen Lgr 80 kom även att bli en början på decentraliseringen inom skolan som utvecklades snabbt under 1990-talet genom de nya läroplanerna Lpo 94, Lpf 94 och kommunaliseringen av grundskolan. Kommunaliseringen av grundskolan har medfört att avgörandet om läraranställningar, resursfördelningen samt vilka elever som är i behov av särskilt stöd numera är upp till varje kommun eller skola att besluta. Därmed kan undervisningen för elever i behov av särskilt stöd skilja sig beroende på vilken kommun eller skola det gäller.²⁷

²² Vernersson 2007:16ff

²³ Skolverket 1998:16

²⁴ Vernersson 2007:20

²⁵ Skolverket 1998: 16

²⁶ Vernersson 2007: 20ff

²⁷ Skolverket 1998:17

1.4 Styrdokument

Förutom läroplanen Lpo 94 (som nämns i inledningen) finns ett flertal styrdokument som har betydelse för elever i behov av särskilt stöd och deras utbildning.

1.4.1 FN:s barnkonvention

Som ett fundament finns Förenta Nationernas (FN:s) barnkonvention som framhåller barnens rättighet till liv, frihet samt personlig säkerhet. I artikel 28 och 29 behandlas utbildningsområdet och alla barns rätt till utbildning.

I artikel 28 står det att:

”Konventionsstaterna erkänner barnets rätt till utbildning och i syfte att gradvis förverkliga denna rätt och på grundval av lika möjligheter skall de särskilt;
(a) göra utbildningen obligatorisk och kostnadsfritt tillgängliga för alla;
(b) uppmuntra utvecklingen av olika former av undervisning som följer efter grundutbildningen...”²⁸

I artikel 29 står det att:

”Konventionsstaterna är överens om att barnets utbildning skall syfta till att
(a) utveckla barnets fulla möjligheter i fråga om personlighet, anlag och fysisk och psykisk förmåga...”²⁹

Dessa artiklar lyfter fram undervisning som en rättighet för alla barn och i detta betonas även lika möjligheter och jämställdhet som en viktig aspekt. Den stora bristen i styrdokument som dessa är att det dock inte blir tydligt på vilket sätt målen skall uppnås.³⁰

Vidare i artikel 23 fastslås att:

”... barn med fysiskt eller psykiskt handikapp bör åtnjuta ett fullvärdigt och anständigt liv under förhållanden som säkerställer värdighet, främjar självförtroende och möjliggör barnets aktiva deltagande i samhället.”

Denna artikel innebär att barnet har rätt till särskilt stöd och tillgång till skola och utbildning, vilket är en rättighet som skall gälla alla barn oberoende av barnets sociala, fysiska eller psykiska begränsningar.³¹

²⁸ FN:s barnkonvention artikel 28

²⁹ FN:s barnkonvention artikel 29

³⁰ Brodin & Lindstrand 2004:101

³¹ Brodin & Lindstrand 2004:101

1.4.2 FN:s standardregler

FN:s standardregler antogs av FN:s generalförsamling 1993 och är internationella regler som försäkrar personer med funktionshinder delaktighet samt jämlikhet i skola, arbetsliv och i samhället. En av standardreglerna som särskilt berör utbildning är regel 6.

I regel 6 - utbildning betonas att:

*”Staterna bör erkänna principen om lika möjligheter till utbildning på grundskole- gymnasie- och högskolenivå för barn, ungdomar och vuxna med funktionsnedsättning. De bör se till att sådan utbildning är en integrerad del av den ordinarie utbildningen.”*³²

I denna regel markeras att även barn med funktionsnedsättning skall ha lika möjlighet till utbildning och att utbildningen skall vara en integrerad del i den ordinarie skolundervisningen. Dock kan specialundervisning i vissa fall övervägas och vara den lämpligaste typen av undervisning för vissa barn med funktionsnedsättning.³³

1.4.3 Salamancadeklarationen

En annan deklARATION som Sverige också ställer sig bakom är Salamancadeklarationen som antogs 1994. Denna deklARATION är ett resultat av ett sammanträde om undervisning av elever i behov av särskilt stöd som skedde i den spanska staden Salamanca där 92 regeringar samt 25 internationella organisationer deltog. En av Salamancadeklarationens huvudsakliga principer är att förverkliga en ”skola för alla”, det vill säga att skolor skall ge plats för alla barn, oavsett fysiska, sociala, intellektuella eller andra förutsättningar. Genom denna deklARATION blev begreppet ”integrerad skola” ett nytänkande inom specialpedagogiken som innebär att möta alla elever, främst de elever som är i behov av särskilt stöd, för att på så vis skapa en skolundervisning för alla barn.³⁴

I Salamancadeklarationen under punkt 7 står:

*”Den grundläggande principen för den integrerade skolan är att alla barn, närhelst så är möjligt, skall undervisas tillsammans, oberoende av eventuella svårigheter eller inbördes skillnader.”*³⁵

³² FN:s standarregler i Brodin & Lindstrand 2004:104

³³ FN:s standarregler i Brodin & Lindstrand 2004: 104ff

³⁴ Svenska Uneskorådet 2006: 18

³⁵ Svenska Uneskorådet 2006: 18

Under punkt 8 står:

”Att sända barn till särskilda skolor - eller sammanföra dem i specialklasser eller avdelningar inom en viss skola på varaktig basis - bör vara en undantagslösning att förordas endast i de sällsynta fall där det har klart påvisats att undervisning i vanlig klass inte kan tillgodose ett barns undervisningsrelaterade eller sociala behov eller när så krävs med hänsyn till det barnets eller andra barns bästa.”³⁶

Dessa punkter i Salamancadeklarationen uttrycker tydligt att alla barn, oavsett behov av stöd, skall ha rätt till undervisning och tillgång till den vanliga skolan, som innebär en inkluderande undervisning där alla elever undervisas tillsammans i så stor utsträckning som möjligt. Det framhålls även att sammanförande av elever i specialklasser enbart skall ske i undantagsfall, då eleven inte klarar av undervisning i ett reguljärt klassrum eller skola.

1.4.4 Skollagen SFS (1985: 1100)

Att utbildningen för barn i skolan skall vara likvärdig framgår i skollagen SFS (1985:1100).

I skollagens första kapitel står det att: *”Utbildningen skall inom varje skolform vara likvärdig, varhelst den anordnas i landet.”³⁷*

Vidare i samma kapitel står det om att ta hänsyn till elever i behov av särskilt stöd:

”Utbildningen skall ge eleverna kunskap och färdigheter samt, i samarbete med hemmen, främja deras harmoniska utveckling till ansvarskännande människor och samhällsmedlemmar. I utbildningen skall hänsyn tas till elever i behov av särskilt stöd.”³⁸

1.4.5 Grundskoleförordningen SFS (1994: 1194)

Grundskoleförordningen ger mer detaljerade bestämmelser gällande stödundervisning för elever i behov av särskilt stöd.

I femte kapitel står följande:

”Särskilt stöd skall ges till elever med behov av specialpedagogiska insatser. Sådant stöd skall i första hand ges inom den klass eller grupp som eleven tillhör. Om det finns särskilda skäl, får sådant stöd i stället ges i en särskild undervisningsgrupp.”³⁹

Av detta kapitel framgår det tydligt att särskilt stöd skall i synnerhet ske inom ramen av klassen.

³⁶ Svenska Uneskorådet 2006:19

³⁷ Skollagen SFS 1985:1100 1 kap. 2§

³⁸ Skollagen SFS 1985:1100 1 kap. 2§

³⁹ Grundskoleförordningen SFS 1994: 1194 5 kap. 5§

1.5 Uppsatsens disposition

Studien inleds med en presentation av relevant tidigare forskning som jag har i avsikt att använda mig av i denna undersökning. Därefter följer de teoretiska perspektiv och begrepp som valts att användas och som knyter an till syftet som ligger till grund för hela denna studie (Kapitel 2 Teoretiska perspektiv och begrepp). Sedan följer en orientering om vilken metod som valts när det gäller empirin samt hur det insamlade materialet har bearbetats (Kapitel 3 Metod och material). Metodkapitlet följs därefter av en resultatgenomgång (Kapitel 4 Resultat) som i olika teman sammanfattar den empiriska undersökningen. Efteråt följs en analys av den empiriska undersökningen (Kapitel 5 Analys). Därefter följer en sammanfattande diskussion som återknyter till syftet och frågeställningarna för den utförda undersökningen. Uppsatsen avslutas av slutord och förslag på vidare forskning (Kapitel 6 Sammanfattande diskussion).

1.6 Tidigare forskning

Här nedan redogörs för vad tidigare forskning säger om situationen idag gällande specialundervisningens undervisningssätt för elever i behov av särskilt stöd.

Utifrån ett internationellt perspektiv har skolundervisningen i Sverige, enligt Vernersson, börjat bli alltmer inkluderande, som möjligtvis har utvecklats på grund av den demokratiska lärarrollen samt för att det numera finns en mer öppen inställning till elever.⁴⁰ Vidare betonar Vernersson att möjligheten att ställa diagnos på elever i behov av särskilt stöd också har ökat. På så vis har bland annat elever med någon form av funktionsnedsättning fått en förbättrad möjlighet att få hjälp i en inkluderande skola.⁴¹

I skolverkets rapport *Elever i behov av särskilt stöd* (1998) kan man läsa att specialundervisningen rymmer många insatser som kan variera samt bedrivs mer eller mindre segregat eller integrerat. Utifrån tillgänglig forskning sker det emellertid en ”homogenisering” av klasser samt grupper. Dessa enhetliga grupper utvecklas genom exempelvis nivågrupperingar med olika studieakt som bland annat sker i grundskolan.⁴²

⁴⁰ Vernersson 2007:23

⁴¹ Vernersson 2007:25

⁴² Skolverket 1998:41

Ett generellt resultat av en pågående studie om lärares arbete i grundskolan visar att en del skolor har för stora specialundervisningsgrupper, som har bidragit till att det har blivit svårt för lärare att stödja de elever som behöver mest hjälp. Studien visar även att storleken på de vanliga klasserna medför också att barn med mindre uttalade svårigheter inte hinns med.⁴³

Skolverket (1998) refererar även till sina fallstudier och tillsynsutredningar som tyder på att det är vanligt att specialpedagoger finns med i klassrummet eller undervisar små grupper eller enskilda elever utanför klassen. Vanligtvis används även en del av stödresursen för att skapa mindre klasser.⁴⁴

Den politik för specialundervisning som i princip fortfarande gäller i Sverige formulerades under 1970-talet. Formuleringen av politiken för specialundervisningen gick mer i riktning mot en inkluderad integrering och var självklar i Sverige, vilket innebar demokratiskt deltagande och att alla elever skulle få sin undervisning inom klassens ram i så stor utsträckning som möjligt. Dock överensstämde inte denna politik med den politik som fördes i praktiken, eftersom den riktades mot en segregeringssystem för integrering. Haug (1998) menar att målet för den svenska skolan är att skapa en inkluderande verksamhet, men trots detta ligger verkligheten närmare den segregeringssystem. Eftersom styrdokument talar för en skola för alla barn, oavsett behov menar Haug att det på så vis finns en tydlig skillnad mellan officiella mål samt skolans vardag. Värdegrunden i denna form av skola bygger därmed på en kompensatorisk inställning som fungerar som ett medel att uppnå demokrati och social rättvisa. Haug menar att ett kompensatoriskt förhållningssätt och segregeringssystem åtgärder, leder till att elever särbehandlas i och med att de ges olika stöd, och är därmed både stigmatiserande och orealistiskt.⁴⁵ Haug återger skolverkets slutsats (1996) om att särskilda undervisningsgrupper för elever i behov av särskilt stöd är vanliga i grundskolan, där dessa barn skiljs åt. Denna segregation anses öka.⁴⁶

⁴³ Skolverket 1998:42

⁴⁴ Skolverket 1998:44

⁴⁵ Haug 1998:25ff

⁴⁶ Haug 1998:29

2 Teoretiska utgångspunkter och begrepp

Avsnittet beskriver de teoretiska utgångspunkter och begrepp som valts kopplat till specialundervisningen i skolan.

2.1 Integrering

Peder Haug beskriver begreppet integrering som mycket brett, och som därmed är ett ord med flertal betydelser. Haug använder normaldefinitionen av integrering som sammanhänger med specialundervisningen, som innebär att även barn som är i behov av särskilt stöd skall ha rätt att bo hemma hos sina föräldrar samt få sin utbildning i sin lokala skola.

Haug lyfter fram två skilda tolkningar av begreppet integrering som skildras av Fulcher: Den *segregerande* respektive *inkluderande integreringen*.⁴⁷ Enligt Haug finns dessa två olika typer av integrering i de nordiska skolorna.⁴⁸

2.2 Segregerande integrering

Den *segregerande integreringen* utmärks av en strävan efter att finna den bästa lösningen för en elev i behov av särskilt stöd. Det finns således tillgång till en mängd alternativ när det är fråga om hur undervisningen och dess innehåll planeras, för att på så vis maximera den ämnesinriktade inläringen samt utöka den enskilde elevens prestation.

De lösningar som kan vara tillgängliga varierar från att barnet deltar i sin ordinarie klass, att barnet lämnar sin klass för enskild specialundervisning några timmar i veckan, att barnet får all undervisning i mindre undervisningsgrupp eller i särskola. Det viktiga är att det skall finnas en miljö som passar det enskilda barnet bäst.

Den metod och lösning som är mest lämplig för den enskilda elevens ämnes- och prestationsinläring samt vilken form av organisation som är passande för denna elev bestäms av professionella specialister. Därmed läggs den enskilde elevens skolgång upp utifrån specialisternas diagnostisering kring barnets problematik och behov.⁴⁹

⁴⁷ Fulcher 1989 , se Haug 1998:19

⁴⁸ Haug 1998:19

⁴⁹ Haug 1998:20

Genom att erbjuda den individuella eleven kompensatorisk lösning, det vill säga extra resurser, i så stor utsträckning som möjligt, skall eleven kunna anpassa sig till skolan och likaså bli en fungerande samhällsmedborgare. Om specialisterna föreslår att en elev tas ur klassrummet eller skolan är detta för en kortare period och målet är att denne skall tillbaka dit så snart som möjligt för att fungera jämlikt med övriga elever samt kunna delta i den vanliga undervisningen.

Specialundervisning och undervisning skiljer sig ganska påtagligt, och i och med det är det en skillnad mellan specialpedagogik och pedagogik då det behövs en ökande professionalisering av området. Haug drar slutsatsen att det finns ett tydligt samband mellan den segregering och integreringen och det kompenenserade perspektivet.⁵⁰

2.3 Kompensatorisk lösning

Enligt Haug är den kompensatoriska lösningen en metod i syfte att kompensera elever med skolsvårigheter. Denna lösning har till avsikt att ge den enskilda individen möjligheter samt tillfällen att fungera genom tillsättning av extra resurser. För att veta vad och hur man skall ge kompensation på bästa sätt ställs det krav på att man skall känna till individens starka respektive svaga sidor. Därmed är det viktigt att det ställs en diagnos på barnen, det vill säga att det sker en kartläggning på starka och svaga sidor för att på så sätt bygga upp en undervisning som utvecklar i synnerhet de svaga sidorna.

Kompensationen utgår från att sakkunniga på området ställer diagnos på den enskilda individens problem och behov samt föreslår behandlings- och undervisningsplaner som ska garantera goda framsteg. När väl en säker diagnos är ställd väljer man den kompensatoriska åtgärd som ger störst effekt för individen. Syftet med kompensatorisk lösning är att individen med stöd av extra resurser skall höjas upp till samma nivå som övriga elever. Därefter kan barnet återigen följa den vanliga undervisningen.⁵¹

2.3.1 Kritik mot den kompensatoriska lösningen

Den kompensatoriska lösningen har mött mångfaldig kritik. En del kritik inriktar sig på problematiken med att ställa säkra diagnoser. Haug refererar till Börjessons argumentation där denne hävdar att diagnoser ofta är både osäkra samt mer kännetecknade av gällande kulturella värderingar än vad vi ibland vill förmoda. Därför är diagnoser mer av en social konstruktion än vad vi ofta tror.⁵²

⁵⁰ Haug 1998:21

⁵¹ Haug 1998:15

⁵² Haug 1998:15

Dessutom finns det inte alltid ett samband mellan en viss form av diagnos och den typ av undervisning som mest är lämplig för barnet. Detta blir tydligt av att det förekommer ett stort antal diagnoser men enbart några få pedagogiska strategier som praktiseras på dessa.⁵³

Ett ytterligare problem med diagnos samt kompensation är att de specialister som ställer diagnoserna, kommer att ha tolkningsföreträde före barnet och dennes föräldrar. Utifrån specialistens bedömning bestäms åtgärdsplanen, även om barnets och dennes familjs vilja strider mot den valda lösningen som rekommenderas. Således är det den sakkunnige som har definitionsrätten över barnets problem. Ett behovsbaserat kompensatoriskt intresse kan i och med detta förstås som en typ av social kontroll, som en särskild grupp av barn utsätts för.⁵⁴

2.3.2 Kritik mot stigmat som kompensatorisk lösning kan medföra

Haug refererar till Emmanuelssons resonemang där denne menar att det kompensatoriska arbetssättet för individen kan visa sig vara en form av särbehandling, vilket i sin tur leder till stigmatisering.

Dessutom är kompensationen inte realistisk då det många gånger är omöjligt att kompensera för barns problem. Därmed är det inte ofta att det kompensatoriska arbetssättet uppnår sitt mål med att hjälpa tillbaka individen till den vanliga undervisningen. Istället har praktiken visat det motsatta, det vill säga att elever som sätts i kompensatorisk undervisning, på grund av exempelvis stora inlärningssvårigheter, sällan klarar att ta igen den kunskapsbrist som är skälet till att de får specialpedagogisk undervisning.⁵⁵

Att kompensationen inte alltid fungerar bra för många elever betraktar Haug som problematiskt, då elever som har fått specialundervisning istället hamnar i en marginaliserad och stigmatiserad form av undervisning. Detta kan pågå under hela den tid som barnen är elever, vilket kan resultera i konsekvenser då och senare.

Att även se effekt såsom förbättrade studieresultat, menar Haug inte är en passande bedömningsgrund på att alla elever i skolan betraktas ha ett likt värde samt är jämlika inom undervisningen.⁵⁶

⁵³ Ogden 1995, se Haug 1998:16

⁵⁴ Oliver 1996, se Haug 1998:16

⁵⁵ Emmanuelsson 1976, se Haug 1998: 16

⁵⁶ Haug 1998:16

2.4 Inkluderande integrering

Den inkluderande integreringen kännetecknas av kraven att alla elever, oavsett behov, skall få sin undervisning i samma klass där barnen är inskrivna som elever. Haug förknippar denna form av integrering med social rättvisa, att alla bör ha samma rättighet att delta i undervisningen utifrån kollektiva demokratiska värden.⁵⁷ I välfärdsstaten, såsom i moderna styrdokument, är det därför ett mål att alla skall ha lika rätt till utbildning, att alla barn skall få lika villkor i skolan, och att alla skall betraktas som likvärdiga, oavsett begåvning, anlag samt intressen. Innehållet i begreppet social rättvisa varierar dock över tid samt beroende på vem som tolkar det.⁵⁸

Det bästa för både den enskilde eleven och för samhället, är att alla, oavsett förutsättningar, prestationsförmåga och intressen, ska från unga år få delta tillsammans i skolan där det skall förekomma samma undervisning och gemenskap. På så vis finns en god grund för att också barn i behov av särskilt stöd skall ha lärt sig att fungera som vuxna individer samt fungera tillsammans i det vanliga samhällslivet. I denna form av integrering läggs därmed stor betydelse på utveckling av gemenskap och social träning.⁵⁹

Vidare accepteras olikheter mellan elever som utgör en del av vardagen i skolan, vilka hanteras genom individualiserad undervisning för alla barn i samma klassrum. Elever i behov av särskilt stöd skall få den hjälp, undervisning och kunskapsfärdigheter de behöver i sitt vanliga klassrum. Målet är att varje elev skall komma så långt som den kan vilket skall fungera utan att elever blir utstötta eller stigmatiserade.

I och med det framträder alla elever, enligt Haug, som lika i skolan. Möjligheten att undervisa alla elever på samma gång kräver ett arbetssätt där alla lärare i skolan bör ha tillräckligt med kunskaper. Detta arbetssätt är möjligt om alla lärare har tillräckligt med kunskaper samt en allmän kompetens för att kunna undervisa alla elever på samma gång.

⁵⁷ Haug 1998: 21ff

⁵⁸ Haug 1998: 12ff

⁵⁹ Haug 1998:21ff

Detta medför att skillnaden mellan specialundervisning och undervisning upphäver. Därmed finns det ingen tydlig skillnad mellan specialpedagogik och pedagogik såsom det finns inom den segregerade integreringen.⁶⁰

Vidare med denna form av integrering, menar Haug, att behovet av segregerade särskilda åtgärder har formats på grund av att skolan inte är tänkt för att undervisa alla elever samt få alla att fungera oavsett behov. Således är det skolan som skapar problemen då det antas att en del elever inte skall klara sig eller inte kommer att klara sig. Istället bör skolan sträva efter ett arbetssätt som inkluderar alla barn.

I förhållande till synen social rättvisa finns det, enligt Haug, ett tydligt samband mellan den inkluderande integreringen och det demokratiska perspektivet.⁶¹

2.5 Det demokratiska deltagarperspektivet

För att åstadkomma social rättvisa förespråkar Haug det demokratiska deltagarperspektivet som ett alternativ till kompensatoriska lösningar. Den kompensatoriska lösningen lägger fokus på specialundervisning och en effektiv kunskapsinläring för att kompensera för elevers svårigheter. Det huvudsakliga problemet med kompensatorisk lösning som ett tillvägagångssätt att frambringa social rättvisa är för många att prestation blir överordnat likvärdighet inom den allmänna skolan, när likvärdighet i själva verket borde vara överordnat alla andra hänsyn i skolan.⁶²

Det demokratiska deltagarperspektivet vill istället skapa social rättvisa genom nedtoning av prestation för att fokusera på likvärdighet samt social utveckling, oavsett inverkan på elevens kunskapsinhämtning. Utifrån en demokratisk grund kan barn oavsett begåvning gå i samma skola, vilket främjar allas rätt till deltagande och en gemenskap mellan människor då avståndet mellan olika individer minskas. Med stöd av detta deltagarperspektiv kan elever på så vis bidra efter var och ens individuella begåvning. Vilka åtgärder som vidtas och finns i skolan skall bygga på ett förtroende och en ömsesidig respekt för olika åsikter om vilka ämnen, intressen samt behov som har betydelse.

Haug menar att detta leder på så vis till att en individ, efter förmåga, själv kan bli accepterad och att denne själv kan godta andra och delta i det gemensamma. Dessutom skall den enskilde individen kunna diskutera om och påverka sin egen situation.

⁶⁰ Haug 1998:22

⁶¹ Haug 1998:22

⁶² Haug 1998:17

Med tanke på att dagens samhälle inte är homogen, förutsätter denna form av utveckling att redan i skolan lägga stor vikt på att lära elever att fungera gemensamt och finna betydelse i pluralitet. Därmed förespråkas inte principer som leder till grupps dominans över en annan grupp, utan alla bör vara med och bestämma samt inkluderas i den gemensamma tillvaron.⁶³ Syftet är inte att erbjuda kompensatorisk lösning till den tidpunkt då den avvikande personen uppför sig normalt, utan institutionen bör *avnormalisera* den metod som utformar regler, genom att visa vilka behov samt variationer som förekommer inom den.⁶⁴

⁶³ Haug 1998:18

⁶⁴ Haug 1998:19

3 Metod och material

Avsnittet skall redovisa vilken forskningsmetod och material som har använts för att kunna besvara uppsatsens frågeställningar. På följande sidor redogörs även för urval, genomförande och etiska överväganden som gjorts vid genomförandet av studien och avgränsning.

3.1 Undersökningsmetod och material

För att kunna besvara uppsatsens frågeställningar, har jag valt att genomföra intervjuer med fyra specialpedagoger i den skola där min verksamhetsförlagda utbildning utfördes. Som undersökningsmetod till studien har jag valt att använda kvalitativa forskningsintervjuer.

Inom modern samhällsvetenskap har den kvalitativa forskningsintervjun ibland uppfattats sakna vetenskaplig relevans, och att intervjun som sådan inte är en vetenskaplig metod. Istället har det ställts krav på att vetenskaplig kunskap ska vara kvantitativ. Det finns dock inget som motiverar att man generellt kategoriserar kvalitativ intervjuforskning som vetenskaplig eller ovetenskaplig, då ordet vetenskap har många innebörder.⁶⁵ Kvalitativa och kvantitativa metoder betraktas som verktyg som kan användas i olika syften och beroende på vilka forskningsfrågor som ställs.⁶⁶ Kvalitativa intervjuer passade bäst denna studie, eftersom syftet är att ta fram specialpedagogernas egna uppfattningar samt reflektioner kring specialundervisning. Metodvalet grundar sig på resonemang om att det är lämpligt med kvalitativa intervjuer när det gäller att förstå ett ämne ur den intervjuades eget perspektiv, för att på så vis kunna utveckla mening ur deras erfarenheter.⁶⁷

Den kvalitativa forskningsintervjun kännetecknas av ett aktivt samspel mellan intervjuaren och den intervjuade, där intervjuforskaren bestämmer samt introducerar samtalets ämne, syfte och struktur. Intervjuaren har därmed kontroll över situationen och kan kritiskt följa upp det som yttras under samtalet.⁶⁸ Genom att ha läst in mig på relevant litteratur om ämnet, var jag förberedd att ha kontroll över situationen samt skapa mig en övergripande bild om vad som kunde tas upp under intervjuerna.

⁶⁵ Kvale 1997: 60ff

⁶⁶ Kvale 1997:69

⁶⁷ Kvale 2009: 17

⁶⁸ Kvale 2009:19

3.2 Genomförande och etiska överväganden

Vid ett besök på den valda skolan tog jag personlig kontakt med specialpedagogerna, där jag berättade min avsikt med dessa intervjuer och vad för frågor de skulle innehålla. Jag berättade även om att jag skriver examensarbete och att jag studerar på Södertörns högskola. Dessutom har jag förklarat för specialpedagogerna att intervjuresultaten kommer att redovisas i ett examensarbete.

Den kvalitativa forskningsintervjun omfattar en särskild metod som är halvstrukturerad, som genomförs med stöd av en intervjuguide som fokuseras på bestämda teman och som kan innehålla förslag till frågor. På så vis är intervjun varken ett öppet vardagssamtal eller ett slutet frågeformulär.⁶⁹ Det innebär att jag har haft en intervjuguide som grund med förslag till frågor (se bilaga 1) men där det även har funnits en möjlighet att göra om frågornas struktur om det har behövts. Intervjuerna med specialpedagogerna inriktade sig på frågor som berör specialundervisningens organisation samt deras undervisningssätt i förhållande till elever i behov av särskilt stöd. Intervjufrågorna bestämdes utifrån uppsatsens syfte och frågeställningar.

Innan man väljer att intervjua en person är det viktigt att man frågat om personens samtycke och medverkan, att man ger information om studiens syfte samt att intervjupersonen deltar frivilligt och att de har rätt att avbryta sin medverkan när de vill.⁷⁰

I denna studie har jag dessutom valt att säkra skolans och specialpedagogernas konfidentialitet, vilket går ut på att: ”*privata data som identifierar deltagarna i undersökningen inte kommer att avslöjas.*”⁷¹

Därmed kommer inte skolans och specialpedagogernas identitet att avslöjas i denna studie.

Efter att ha fått alla specialpedagogers medgivande om att komma för att utföra dessa intervjuer, var det dags att boka datum och tid för intervju. Tid och plats för intervjuerna fick specialpedagogerna själva bestämma. Alla intervjuer genomfördes i november 2009. För att specialpedagogerna som har intervjuats skall behålla sin anonymitet har jag valt att i denna studie presentera specialpedagogerna som A, B, C och D.

Det finns olika sätt att registrera intervjuer, vilket kan bland annat ske genom ljudbandspelare, videobandspelare eller genom att föra anteckningar.⁷² Jag valde att spela in intervjuerna på mp3-spelare istället för att föra anteckningar, för att på så vis kunna lägga maximalt fokus på samtalet.

⁶⁹ Kvale 2009: 43

⁷⁰ Kvale 2009:87

⁷¹ Kvale 2009:88

Detta meddelade jag specialpedagogerna som skulle intervjuas innan och de fann inga problem med detta. Alla fyra intervjuer kom att bli ungefär 30 minuter långa.

Intervjumaterialet skall vanligen skrivas ut, vilket går ut på en överföring från talspråk till skriftspråk. Den utskrivna texten och bandinspelningen utgör det material som sedan blir föremål för analys. Mina inspelade intervjuer transkriberades för att på så vis fungera som det material som därefter skall analyseras.⁷³ För att få en bättre överblick valde jag att dela in materialet i övergripande teman, därmed uteslöt jag sådant material som jag ansåg var irrelevant för min studie. Bearbetning av intervjuerna skedde med hjälp av en kvalitativ analys som Kvale kallar meningskoncentrering. Denna analysmetod går ut på att de långa uttalanden och information som intervjupersonerna uttryckt formuleras kortfattat och delvis omformuleras.⁷⁴ Jag har på så vis kunnat koncentrera mig på den mest betydande information som kommit fram vid intervjuerna.

3.3 Urval och avgränsningar

Studien omfattar endast den specialundervisningen gällande elever i behov av särskilt stöd i den skola där den verksamhetsförlagda utbildningen har genomförts, som befinner sig i Stockholm.

Svaret på hur många intervjupersoner som krävs till en undersökning beror på dess syfte och kan även beskrivas som följande: *"Intervjua så många personer som behövs för att ta reda på vad du behöver veta."*⁷⁵ I en vanlig intervjuundersökning brukar antalet intervjuer ligga kring 15 plus/minus 10. Antalet intervjuer kan variera beroende på den tid och de resurser som finns för studien.⁷⁶

Vid planering av intervjuer är det även viktigt att tänka på hur mycket tid man har för att utföra intervjuerna. Att genomföra intervjuer är inte tidskrävande, däremot skall man ha i åtanke att det tar längre tid att transkribera samt analysera intervjuerna.⁷⁷ Med hänsyn till detta beslöt jag mig för att intervjuar fyra specialpedagoger som har erfarenhet av specialundervisning, och som har ansvar för elever i behov av särskilt stöd i år 7-9.

⁷² Kvale 2009:194

⁷³ Kvale 2009:43

⁷⁴ Kvale 1997: 174

⁷⁵ Kvale 2009:129

⁷⁶ Kvale 2009: 130

⁷⁷ Kvale 1997:99

Skolan i undersökningen är en F-9 skola och har därför också specialpedagoger och specialundervisning i de lägre årskurserna. Med tanke på studiens omfattning skulle materialet bli alltför stort för att inkludera all specialundervisning gällande elever i behov av särskilt stöd på skolan.

Kvale menar också att den vetenskapliga kunskapen ställer krav på generaliserbarhet. En vanlig fråga som vanligtvis ställs till intervjuundersökningar är om resultaten är generaliserbara.⁷⁸

*”En vanlig kritik av intervjuundersökningar är att det inte går att generalisera från deras resultat eftersom intervjupersonerna är för få.”*⁷⁹ Jag är därför väl medveten om att det inte går att dra några generella slutsatser utifrån min studie, då materialet som intervjuerna framställde är avgränsat till att handla om fyra specialpedagogers förhållningssätt till specialundervisningen vid just den skola de arbetar på.

3.4 Reliabilitet och validitet

Som forskare bör man fastställa intervjurens reliabilitet och validitet.⁸⁰ Enligt Kvale tillhör inte validitet och reliabilitet något särskilt stadium i undersökningen, utan dessa bör uppmärksammas under hela forskningsprocessen.⁸¹ För att undersökningsresultat skall kunna klargöra verkliga förhållanden, skall fakta man observerat vara pålitliga. Reliabilitet är således mätnoggrannheten och tillförlitligheten där resultat beskriver hur väl en undersökning mäter det som det mäter.⁸²

Som forskare bör jag således veta om undersökningen genomförs på ett pålitligt sätt, det vill säga att reliabiliteten är god. Reliabiliteten på mina intervjuer anser jag är hög eftersom jag har haft en tidigare relation till intervjupersonerna på min verksamhetsförlagda utbildning, vilket kan leda till mer uppriktiga svar.

Enligt Kvale diskuteras intervjuarens reliabilitet främst när det gäller ledande frågor. Detta beror på att en ledande fråga inte är en medveten del av intervjutekniken, som oavsiktligt kan påverka svaren.⁸³ För att minska risken för att påverka intervjupersonernas svar av intervjufrågorna, bestod intervjuerna mer av öppna frågor än ledande frågor.

⁷⁸ Kvale 1997:209

⁷⁹ Kvale 1997: 98

⁸⁰ Kvale 1997:85

⁸¹ Kvale 1997

⁸² Andersen & Gandrup 1994:91

⁸³ Kvale 1997:213

För att säkerställa en hög reliabilitet valde jag att spela in intervjuerna, såsom det tidigare har nämnts i texten. På så vis blir risken mindre att feltolka det insamlade materialet utifrån min förförståelse. Jag är samtidigt medveten om att min förförståelse ändå kan ha verkan på studiens resultat framförallt genom att jag har utfört min verksamhetsförlagda utbildning i den skola som jag undersökt.

Definitionen validitet står för giltighet, om sanningen och riktigheten i ett yttrande. I ett bredare perspektiv uppmäts validiteten i den utsträckning i vilken en metod har mätt det som man avsett att mäta.⁸⁴ Under en kvalitativ intervjuundersökning blir validering en granskning av tillförlitligheten hos intervjupersonernas rapporter, att ständigt kontrollera, ifrågasätta samt göra en teoretisk tolkning av den erhållna informationen.⁸⁵ Validitet innebär därmed att man lyckas undersöka vad som var avsett att undersökas.⁸⁶ De utvalda intervjufrågor anser jag täcker problemområdet på ett bra sätt vilket i sin tur ger validitet åt min studie.

⁸⁴ Kvale 1997:215

⁸⁵ Kvale 1997:261

⁸⁶ Kvale 1997:85

4 Resultat

Följande avsnitt redovisar intervjuresultat (se bilaga 1) som är viktig för uppsatsens frågeställningar. För att underlätta för läsaren har jag valt att sammanfatta svaren från specialpedagogerna, där varje tema redovisas för sig.

Resultatet presenteras i följande teman som jag har valt att kalla: *Kort presentation av specialpedagogerna*, *Specialundervisningens organisationsform*, *Kartläggning av elever i behov av särskilt stöd*, *Stödets utformning för elever i behov av särskilt stöd*, *Specialpedagogernas förhållningssätt till inkluderande respektive segregering specialundervisning*.

4.1 Kort presentation av specialpedagogerna

Specialpedagogerna som nämns A, B, C, D undervisar i år 6-9, men har även undervisat yngre elever, och representerar kärnämnesinriktningar som svenska, engelska och matte. Samtliga specialpedagoger har arbetat varierat antal år i yrket samt i skolan. Specialpedagog A har arbetat i 4 år, specialpedagog B har arbetat i 15 år, specialpedagog C har arbetat i 24 år och specialpedagog D har arbetat i 9 år.

Både specialpedagog A och B har arbetat som lärare och specialpedagoger i skolan, och har som uppgift att ge stödundervisning till elever i behov av särskilt stöd. Specialpedagog C har ett övergripande ansvar för elever i år 4-6, men har även erfarenhet av att arbeta med elever som går i år 7-9.

Specialpedagog D har också ett övergripande ansvar, men för elever i behov av särskilt stöd i år 7-9.

4.2 Specialundervisningens organisationsform

Specialundervisningens organisationsform på skolan består av specialpedagoger som arbetar med och ansvarar för att utveckla och anpassa skolans verksamhet efter elevens behov. De specialpedagoger som har ett övergripande ansvar har regelbundna möten med arbetslag för olika årskurser, för att se över vilka behov som finns hos elever i skolan. Därmed sker det en inventering av elevernas behov av stöd varje vecka tillsammans med andra lärare i ett arbetslagsmöte om elevvård. Tanken med elevvård är att diskutera, följa upp samt utvärdera elevers studiesituation i olika årskurser, för att på så vis finna lösningar för att skapa en trygg skolmiljö där elevers lärande samt utveckling främjas oavsett behov. Målet med elevvårdsmöten är även att i ett så tidigt skede som möjligt förhindra, upptäcka, rätta till och minska hinder för lärandet, inlärningssvårigheter samt andra problem i samband med skolgången. Specialpedagogerna fungerar därmed som ett stöd i arbetslagen för att tillsammans med lärare kunna möta alla elevers olika förutsättningar, kunskaper, erfarenhet och behov.

Specialpedagoger kan tillsammans med andra lärare dokumentera samt planera att utarbeta åtgärdsprogram för elever som är i behov av detta, och som befaras att inte uppnå målen i skolan. Med hjälp av åtgärdsprogram skall elever kunna förbättra sin studiesituation samt få den stöd som denne behöver.

4.3 Kartläggning av elever i behov av särskilt stöd

Alla fyra specialpedagoger svarade ganska lika på frågan om elever bör få en diagnos eller utredning för att få extra stöd. Innan man sätter extra resurser för elever i behov av särskilt stöd, menar specialpedagogerna att det ibland sker en kartläggning som visar var eleverna befinner sig. Oftast diskuterar lärare och specialpedagoger sinsemellan om de upptäcker att en elev visar någon form av skolsvårighet. Sedan kan specialpedagog C och D, som har ett övergripande ansvar, göra en pedagogisk bedömning om en elev behöver särskilt stöd.

En pedagogisk bedömning sker för att klargöra om en elev behöver särskild hjälp för att kunna fungera bra i skolan, samt hur detta stöd möjligtvis skall utformas. Specialpedagog C och D söker på så vis orsaken bakom elevens problem i skolan. I vissa fall krävs ett samarbete med personer med specialkompetens såsom psykolog och läkare. Specialpedagog C och D kan därefter gå vidare till psykologen i skolan som också gör egna tester. Om inte dessa utredningar räcker kan specialpedagogerna ytterligare behöva samarbeta med exempelvis en logoped som är en person som har behörighet av att diagnostisera barnens språkstörningar och behov. En sådan utredning är en process som kan ta cirka 2 år innan det blir klart.

Specialpedagogerna menar att en kartläggning kan ses vara ett hjälpmedel för att bygga upp en undervisning som skall utveckla elevernas svaga sidor, där syftet är att höja upp eleverna till samma nivå som resterande elever. Dock är alla specialpedagoger överens om att diagnoser som ställs inte alltid är säkra, och av den orsaken behöver inte eleverna vara utredda för att få hjälp eftersom elevers behov av särskilt stöd kan framgå av utvecklings- och åtgärdsprogram som visar om utvecklingen inte går framåt hos en elev.

Specialpedagogerna poängterar även att det tidigare i skolan var ett krav på att alla elever behöver få en utredning, men eftersom elever i behov av särskilt stöd har ökat med åren och med tanke på att själva utredningsprocessen är långsam, är inte utredning ett krav längre.

Specialpedagogerna kan alltså inte vänta på att utredningar skall bli klara, utan om specialpedagogerna ser att en elev har skolsvårigheter då sätts de åtgärder som skolan har möjlighet att erbjuda in så fort som möjligt. Ett exempel på en åtgärd är att bilda små grupper för elever i behov av särskilt stöd utanför klassens ram, men där är det inte självklart att alla elever är diagnostiserade.

4.4 Stödets utformning för elever i behov av särskilt stöd

Stödet för elever som har svårigheter i skolan utformas enligt specialpedagogerna på olika vis.

Specialpedagog A börjar med att påpeka att skolan har olika alternativ för att hjälpa elever som har skolsvårigheter eller som har börjat halka efter. Ett alternativ som kan hjälpa dessa elever, är skolans nya införande av mindre grupper i varje klass. Grupperna är inte stora då varje klass omfattar 15- 16 elever, vilket specialpedagog A anser är lagom. Specialpedagog A menar att mindre klasser gynnar elever i behov av särskilt stöd, eftersom eleverna på så vis erbjuds mer hjälp än i större klasser.

Utifrån sin erfarenhet med att arbeta med svaga elever i särskilda undervisningsgrupper menar specialpedagog A att elever även kan uppleva att lämna sin klass på olika vis. För en del elever är det inte ett problem att berätta om sina svårigheter, däremot finns det elever som absolut inte vill att dennes problem skall framgå. Därför kan det inte alltid kännas särskilt bekvämt för en elev att gå i mindre klass. Målet för specialpedagogerna blir här att undvika stämpling av elever, vilket också är orsaken till att minska klassantalet.

Specialpedagog B poängterar att om elevers svårigheter påverkar deras inlärningsituation, bör det tas hänsyn till att införa mindre eller minska grupperna i ordinarie klassrum. Specialpedagog B menar att det således handlar om en avvägning eftersom det är lika viktigt för eleverna att vara med sina klasskamrater i en trygg miljö. Särskiljandet av elever skall därför inte framgå för mycket i skolan. Specialpedagog B nämner vidare att elever med mycket stora behov av stöd placeras i ”gula villan” som är en egen byggnad vid sidan av, där det går ungefär 5-6 elever med hög personaltäthet. Dessa elever som får sin undervisning i en annan enhet är ofta utåtagerande, vilket specialpedagog B menar, kan skapa problem för andra elever samt störa arbetsmiljön i en vanlig klass.

Eftersom det är viktigt att som specialpedagog se till alla elevers förutsättningar oavsett behov, kan det bli ett krav att omplacera elever som har stora svårigheter i klassrummet. Specialpedagog B menar därför att specialundervisningen också kan ges till en grupp elever som är utåtagerande för att ge andra klasskamrater en lugn arbetsmiljö i sina ordinarie klassrum.

Dessutom anser Specialpedagog B att det är bra att en del elever kan placeras i ”gula villan” då en del elever som har så pass stora svårigheter kan behöva få stöd genom utbyte av undervisningen. Dessa elever skiljs därmed från klassen för att få en individuellt anpassad undervisning i ”gula villan”.

Specialpedagog C menar att elever med skolsvårigheter i allmänhet är normalbegåvade, därför skall dessa elever naturligtvis inte placeras i en liten grupp på grund av att de har ett specifikt funktionshinder. Däremot går det inte att bortse från att svårigheterna hos elever kan skilja sig från att vara svaga till att vara alltmer grava. Specialpedagog C poängterar att elever som har grava problem eller medicinska hinder skall självklart få mer stöd än andra. En elev som har blivit diagnostiserad skall därför få möjligheten att få mer hjälp av specialpedagoger. Hos specialpedagog C får dessa elever möjlighet att sitta i mindre grupper och arbeta med program som fungerar som hjälpmedel som ibland kan vara förskrivna av en logoped. Om eleverna skall vara kvar i sina respektive klasser menar specialpedagog C att eleverna bör få möjlighet att få mer hjälp än andra elever i klassrummet, det vill säga en förtur på allt.

Specialpedagog D betonar att det är viktigt att som specialpedagog ha i åtanke att det kan se olika ut för olika elever beroende på vilken problematik de har. Varje specialpedagog bör således ställa sig frågan: Var fungerar eleven bäst, i klassrummet eller i mindre grupper?

Specialpedagog D nämner vidare att det i kommande läsår finns elever som är inskrivna i särskola och som går i en grupp där de har stora svårigheter. Dessa elever kan, enligt specialpedagog D, inte gå i vanliga klasser i år 7-9, eftersom dessa elever behöver gå i en grupp där de får möjligheten att få sin långsamma inläring. För övrigt menar specialpedagog D att elever i behov av särskilt stöd oftast kan fungera bra i flera ämnen, men sen att det finns vissa ämnen som är svårare att delta i. I dessa fall gäller det att försöka få eleverna att vara mer med den vanliga klassen i så stor utsträckning som möjligt i så många ämnen som möjligt. Eleverna skall endast få extra stöd i de ämnen där de verkligen behöver stöd i. Specialpedagog D menar att det därför inte finns många fasta små grupper i skolan.

När elever i behov av särskilt stöd går i sin vanliga klass är det lärarens ansvar att ge en anpassad undervisning för eleven. Eleven skall oavsett kunskapsmål få möjlighet att delta i det gemensamma sociala klassrummet, där lärare skall sträva efter att varje elev skall komma så långt de kan i sin anpassade individualiserade undervisning. Detta menar specialpedagog D fungerar bättre eftersom skolan har minskat klassantalen.

Samtidigt menar specialpedagog D att man bör förstå att lärare som sitter med 15 elever inte räcker till för elever som ständigt behöver hjälp. Att specialpedagogerna även anordnar särskilda undervisningsgrupper kan därför vara bra, med tanke på att tiden inte räcker till i en vanlig klass med 15 elever. Vid svårigheter i något särskilt ämne, ger specialpedagog D möjlighet för elever att vid vissa lektioner lämna sin klass för att istället få stöd i en liten grupp där det kan gå ungefär fem elever. På så vis kan dessa elever få mer stöd i de ämnen som de behöver än i sin vanliga klass, men att dessa elever för övrigt går i sina vanliga klasser. Samtidigt menar specialpedagog D att det inte är bra att flytta elever och byta grupper hur som helst, eftersom det även är viktigt att bevara en stabilitet i de grupper och klasser som finns.

4.5 Specialpedagogernas förhållningssätt till inkluderande respektive segregering specialundervisning

I det stora hela menar samtliga specialpedagoger att skolan arbetar utifrån ett inkluderande arbetssätt. Eftersom skolan i första hand skall ha kvar elever i sin reguljära klass, menar specialpedagog A att införandet av mindre klasser kan ses vara en lösning på detta, vilket fungerar som en inkluderande undervisningsmiljö för alla elever. Införandet av mindre klasser är därför en viktig faktor som visar på inkluderande undervisning, men denna form av undervisning har enligt specialpedagog A både för- och nackdelar. Specialpedagog A anser att det inte alltid fungerar att arbeta inkluderande med elever i behov av särskilt stöd, då vissa barn som har grava problem inte vinner mycket på att gå i en vanlig stor klass. Risken är då att elever far ganska illa, då eleven inte får tillräckligt med stöd. Specialpedagog A upplever att det positiva med mindre grupper är att det läggs mer fokus på att ge rätt stöd till eleven som är i behov av det. I en mindre grupp behöver inte dessa elever uppleva att de lätt försvinner eller inte syns lika mycket i en större klass.

Övriga specialpedagoger hävdar också att undervisningen är mer inkluderande, då det förekommer få segregering grupper för elever i skolan. Att elever ibland får gå ifrån sin klass till en mindre grupp ser specialpedagogerna inte vara segregering då alla elever har en klasstillhörighet.

Eftersom alla elever tillhör en klass får även elever i behov av särskilt stöd följa med sin klass på speciella dagar såsom friluftsdag och studiebesök, vilket specialpedagogerna också menar är inkluderande. På så vis blir inte elever i behov av särskilt stöd särbehandlade och påverkas inte negativt på grund av att man har någon typ av svårighet. Att elever tidvis får lämna sin klass för att få extra stöd hos specialpedagoger, blir inte heller lika tydligt till skillnad från om eleverna ständigt fick gå i en fast enskild grupp.

Specialpedagogerna är därför överens om att elever aldrig skall gå i mindre klasser på heltid, eftersom det inte är bra att särskilja elever från ordinarie klass, då en del elever kan råka ut för särbehandling. För samtliga specialpedagoger är det därför en självklarhet att alla i skolan skall arbeta inkluderande, där basen alltid ska vara i klassen, men att eleven samtidigt kan vid behov erbjudas få extra stöd i någon form som sker parallellt. Därmed går det inte att utesluta de mindre grupperna. Anledningen till detta beror mycket på att en del av elevers nivå är så pass mycket lägre än vad övriga klassen ligger. Därför fungerar inte det riktigt att vara i klassen alltid. Elever kan således få gå i mindre grupper under kortare period, där målet är att återgå till sin vanliga klass. Om att elever ständigt kommer ut och in i klassen och deltar enbart i en del ämnen, råder det däremot olika åsikter om. Enligt specialpedagogerna upplever en del lärare att det är jobbigt att arbeta på detta vis då det ständigt är varierande grupper i vissa ämnen, medan andra är helt med på det. Därför menar specialpedagogerna att skolan inte riktigt har uppnått målet om en inkluderande undervisning.

5 Analys

I följande avsnitt kommer studiens resultatredovisning att analyseras samt diskuteras utifrån uppsatsens teori och tidigare forskning som tidigare har nämnts.

5.1 Specialundervisningens organisationsform

Vid min genomgång av olika styrdokument vad som gäller för elever i behov av särskilt stöd och som skolans verksamhet skall följa, framkommer det ett tydligt inkluderingsstänkande. De olika styrdokumenten använder olika formuleringar som i det stora hela menar att elever i behov av särskilt stöd skall i första hand få hjälp inom den klass som eleven tillhör. Dessa elever skall således inkluderas så långt som möjligt och undervisningen skall anpassas till elevernas förutsättningar. Studiens resultat visar att specialundervisningens organisationsform formulerar att stödet skall i första hand ges inom klassens ram, såsom det betonas i exempelvis grundskoleförordningen SFS (1994:1 194).

Under elevvård försöker specialpedagogerna samt lärare i skolan att följa upp elevers studiesituation för att på så vis kunna finna lösningar för att skapa en trygg miljö där elevers lärande främjas oavsett förutsättningar, kunskap, erfarenhet och behov. Därefter skall specialpedagoger med hjälp av åtgärdsprogram kunna förbättra elevers studiesituation samt ge den stöd som varje elev behöver. Detta resultat kan kopplas till hur läroplanen Lpo 94 formulerar en likvärdig utbildning i skolan, som innebär att undervisningen inte skall utformas på samma sätt överallt, utan huvudmålet är först att ta hänsyn till elevernas olika förutsättningar samt behov. Eftersom skolan har ett särskilt ansvar för de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen för utbildningen, kan elevvård betraktas fungera som ett sätt för specialpedagoger och lärare att följa upp elever som riskerar att inte uppnå målen på grund av skolsvårigheter.

5.2 Kartläggning av elever i behov av särskilt stöd.

Resultatet visar att samtliga specialpedagoger menar att elever inte alltid behöver få en diagnos eller utredning för att få extra stöd. Dock menar specialpedagogerna att det i vissa fall behövs en kartläggning. När specialpedagogernas utredning i vissa fall inte räcker till, finns det kontinuerlig tillgång att få specialhjälp av skolpsykolog, kurator, logoped med mera.

Här kan även elevhälsan fungera som hjälp. Diagnoser och utredningar fungerar främst som kompensation för att elever i behov av särskilt stöd skall få den rätta stöd samt extra resurser som de behöver för att klara sin skolutbildning.

Beträffande elever med diagnoser och utredningar ligger specialpedagogernas utsagor mer i linje med det segregera integreringsperspektivet. Enligt detta perspektiv behöver elever i behov av särskilt stöd inte nödvändigtvis undervisas inom ramen för undervisning i klassrummet. Att elevens skolgång läggs upp utifrån specialpedagogernas samt specialisternas diagnostisering kring barnets problematik och behov, är enligt Haug en form av segregera integrering. Denna form har ett tydligt samband med kompensatoriska lösningar där syftet är att bygga upp undervisningen utifrån specialisters diagnos av elever i behov av särskilt stöd. Utifrån specialpedagogernas uttalande framträder det tydligt att en stor del av dess specialpedagogiska arbetssätt är uppbyggd kring kompensatoriska lösningar, då elevens undervisning anpassas utifrån dessa.

Att kartläggning sker via olika slags utredningar och diagnoser är ett tillvägagångssätt som har en lång tradition inom svensk skola. Haug anser dock att det finns en problematik med att ställa säkra diagnoser, vilket kan leda till att det inte alltid finns ett samband mellan en viss form av diagnos och den typ av undervisning som mest är lämplig för barnet.

Till skillnad från Haug menar Vernersson att diagnoser har förbättrat möjligheten för elever som har skolsvårigheter att få hjälp i en inkluderande skola. Detta överensstämmer med resultatet där en av specialpedagogerna uttryckte att elever som har blivit diagnostiserad har möjligheten att få mer hjälp av specialpedagogerna. Specialpedagogerna ser således diagnoser som ett hjälpmedel för att bygga upp rätt undervisning för elever i behov av särskilt stöd. Dock anser de precis som Haug att diagnoser inte alltid är säkra, vilket är anledningen till varför elever inte alltid behöver vara utredda för att få hjälp. Därför räcker det i vissa fall med åtgärdsprogram som hjälpmedel.

5.3 Stödets utformning för elever i behov av särskilt stöd och specialpedagogernas förhållningssätt till inkluderande respektive segregera specialundervisning

Enligt skolverkets rapport *Elever i behov av särskilt stöd* (1998) kan specialundervisningen rymma insatser som kan variera och bedrivas mer eller mindre segregera eller integrera.

Resultatet visar att samtliga specialpedagogernas arbetssätt med elever i behov av särskilt stöd kan sägas vara en blandning av en inkluderad och segregerad integrering. Utgår man från Haug och specialpedagogernas uppfattningar kan stödets utformning av elever i behov av särskilt stöd i skolan därmed tolkas både utifrån en segregerad respektive inkluderande integrering.

Specialpedagogerna är överens om att skolan arbetar med en inkluderande integrering, då de flesta elever i behov av särskilt stöd har en klasstillhörighet och går enbart i särskilda undervisningsgrupper vissa timmar i veckan. Men utgår man från Haug är detta arbetssätt mer riktad mot en segregerad integrering. Haug anser att detta är en segregerad åtgärd eftersom specialpedagoger plockar ut elever i behov av särskilt stöd från sina ordinarie klasser i möjligaste mån, för att dessa elever så småningom skall klara av att återvända till sin klass. Enligt Haug ligger dagens skolor närmare den segregerade integreringen trots att alla styrdokument talar om ”en skola för alla”. På så vis kan specialpedagogernas undervisningssätt tolkas bygga på en segregerad integrering, fastän specialpedagogerna har som mål att skapa en inkluderande skola.

Studiens resultat visar även att specialpedagogerna anser att elever i behov av särskilt stöd oftast är normalt begåvade och kan fungera bra i flera ämnen. Dock finns det vissa ämnen som eleven har svårare att delta i. Specialpedagogerna fokuserar att hjälpa dessa elever i de ämnen där de behöver stöd i, vilket sker i mindre grupper. Att specialpedagogerna kompenserar för eleven med en anpassad miljö och nära pedagogkontakt, visar att denna stödundervisning är en tydlig form av segregerad integrering.

Enligt skolverkets slutsats (1996), som Haug refererar till, har särskilda undervisningsgrupper för elever i behov av särskilt stöd blivit alltmer vanliga i grundskolan, vilket har bidragit till att segregationen ökar. Detta stämmer dock inte överens med samtliga specialpedagogers uttalanden gällande särskilda undervisningsgrupper av elever i behov av särskilt stöd. Specialpedagogerna menar istället att undervisningen blir allt mer inkluderande, eftersom det förekommer få segregerade grupper för elever i skolan. Därmed menar specialpedagogerna att elever i behov av särskilt stöd snarare inkluderas än segregeras, då dessa elever bland annat får följa med sin klass på speciella dagar såsom friluftsdag med mera.

Om dagens skola ligger närmare en segregerad integrering, såsom Haug menar, kan detta tolkas strida mot FN:s barnkonvention där undervisningen betonas vara en rättighet för alla barn och där lika möjligheter och jämställdhet är en viktig aspekt. Däremot är det viktigt att poängtera att det finns brist i många styrdokument då det inte blir tydligt på vilket sätt målen skall uppnås.

Att specialpedagogerna ibland undervisar elever i särskilda undervisningsgrupper behöver därför inte betyda att elever i behov av särskilt stöd inte får lika möjligheter i skolan. Särskilda undervisningsgrupper kan istället innebära att elever i behov av särskilt stöd får chansen att få lika möjligheter som övriga elever, då de får extra stöd i de ämnen som de har svårigheter i.

De flesta styrdokument uttrycker att alla barn skall undervisas tillsammans i klassens ram, i så stor utsträckning som möjligt. Med tanke på att de olika styrdokumenten uttrycker sig med meningar såsom att elever oavsett behov ”helst skall”, ”i så stor uträkning som möjligt” eller ”i första hand” skall få möjlighet att undervisas tillsammans inom klassens ram, öppnar man för andra lösningar som på så vis blir acceptabla i arbetet med elever i svårigheter. I exempelvis Grundskoleförordningen SFS (1994:1194) betonas att om det finns ”särskilda skäl”, kan elever få stöd i en särskild undervisningsgrupp.

Det framgår också i resultatet att det under kommande år planeras att skriva in några elever i särskola, på grund av sina stora svårigheter. En av samtliga specialpedagoger menade att dessa elever inte kan gå i en vanlig klass, eftersom de behöver gå i en grupp där de får möjlighet att få sin långsamma inläring. Detta exempel kan kopplas till Salamancadeklarationen som ger en förklaring till att man kan inrätta en särskild undervisningsgrupp, men att det skall vara en undantagslösning som skall rekommenderas endast i sällsynta fall om det är för elevens eller för andra elevers bästa.

Att specialpedagogerna inte ibland har någon annan möjlighet än att placera elever utanför skolbyggnaden, som exempelvis i ”gula villan”, kan enligt Haug leda till en känsla av särbehandling samt att dessa elever lättare stämplas som avvikande av övriga elever i skolbyggnaden, vilket också är en form av en segregering och integrering. Att specialpedagogerna erbjuder olika stöd till elever som är i behov av detta, menar Haug är stigmatiserande eftersom detta leder till att elever särbehandlas. Haug menar också att det kompensatoriska undervisningssättet inte alltid uppnår sitt mål med att hjälpa tillbaka elever till den ordinarie undervisningen, eftersom det många gånger är omöjligt att kompensera för elevers svårigheter. Istället kan det motsatta ske, det vill säga att elever som får kompensatorisk undervisning inte klarar att ta igen den kunskapsbrist som är orsaken till att de får specialpedagogisk undervisning. Däremot när specialpedagogerna placerar mindre grupper av elever i behov av särskilt stöd i skolans huvudbyggnad resulterar detta vanligen till att stämpling och utanförskap inte blir lika uppenbart för dessa elever, då de ännu kan uppleva tillhörighet och gemenskap i skolan. Detta kan därför tolkas vara mer riktad mot en inkluderad inriktning då målet för specialpedagoger är att försöka undvika stämpling av elever, genom att exempelvis minska klassantalen.

Att specialpedagogerna nämner att det är viktigt att inte särskiljandet av elever skall framgå för mycket i skolan, tyder på att skolan strävar efter att elever i behov av särskilt stöd också skall kunna vara med övriga klasskamrater i en trygg miljö där det finns stabila grupper och klasser.

Tolkar man detta utifrån Haugs teori fungerar kompensationen inte alltid bra för många elever då risken är att hamna i en marginaliserad och stigmatiserad form av undervisning. Detta stämmer också överens med resultatet där en specialpedagog uttrycker att det inte är bra att flytta elever och byta grupper hur som helst, eftersom det är även viktigt att försöka bevara en stabilitet i de grupper och klasser som finns.

Ett av specialpedagogernas uttalande som är intressant att lyfta fram handlar om att elever kan uppleva att lämna sin klass på olika vis. En del elever kan uppleva att deras skolsvårigheter inte är ett problem att berätta om, samtidigt som andra absolut inte vill att dennes problem skall framgå. Specialpedagogens beskrivning stämmer delvis överens med argumentet mot särskilda undervisningsgrupper som framhävs av Haug, där han menar att särskild specialundervisning kan riskera att peka ut elever som lågpresterande av övriga elever på skolan. Däremot går införandet av mindre klasser snarare emot det ovanstående argument, eftersom specialpedagogernas mål med detta är att undvika stämpling av elever. Till skillnad från Haug, menar en av specialpedagogerna att en inkluderande undervisning inte passar alla, då risken finns att elever i behov av särskilt stöd kan uppleva att de inte syns lika mycket i en större klass samt att de inte får tillräckligt med stöd. Specialpedagogens erfarenhet av kompensatorisk specialundervisning har därför även varit positiva, då en del elever upplever att de trivs och får en närmare kontakt med specialpedagoger i denna form av undervisning. Specialpedagogen håller därför inte med om att undervisning som Haug kallar segregering måste vara ett hinder för barnets utveckling och att alla elever skulle må sämre av denna form av undervisning.

Studiens resultat visar även på att en del elever plockas ut från klassrummet för att få sin undervisning i en annan enhet, på grund av att de stör arbetsmiljön för övriga elever i klassen. Utgår man utifrån tidigare forskning som nämns i skolverkets rapport (1998), kan detta delvis tolkas vara en form av homogenisering av klasser samt grupper. Att elever som anses vara mycket utåtagerande, skall få plockas ut från klassrummet och få sin undervisning i en annan enhet, kan på så vis utveckla enhetliga grupper.

Tolkar man detta utifrån Haugs teori kan anledningen till varför vissa utåtagerande elever särskiljs från klassrummen bero på att det förekommer en effektorienterad syn på skolans uppgift.

För att övriga elever skall få en möjlighet till en lugn arbetsmiljö där de kan få en effektiv kunskapsinläring, kan därför tolkas vara ett skäl till varför en del elever omplaceras. Utgår man från Haug, skall skolans specialundervisning vara inriktat mot det demokratiska perspektivet som har en tydlig koppling till den inkluderande integreringen. I detta fall innebär det att skolan skall behålla utåtagerande elever i sin ordinarie klassrum, för att på så vis lära alla elever att fungera gemensamt i en omgivning präglad av mångfald och pluralism, vilket är något som inte kan möjliggöras i en enhetlig och isolerad undervisningsgrupp.

Skolans införande av mindre grupper i varje klass som är ett alternativ för att hjälpa elever som har skolsvårigheter, kan tolkas vara ett arbetssätt som är riktad mot en inkluderad integrering. Utgår man från Haug är detta arbetssätt inkluderande eftersom eleverna inte plockas ut från klassen, utan istället får alla elever oavsett behov stanna kvar samt känna sig trygga i sin reguljära klass. Elever i behov av särskilt stöd får på så vis möjligheten att få stöd från läraren samt arbeta med grupper i ett klassrum med minskat klassantal, vilket är en bra undervisningsmiljö för alla elever. Denna arbetsform kan anses vara bra, då en studie som nämns i skolverket (1998), visar att skolor som har för stora specialundervisningsgrupper och där storleken på de vanliga klasserna är stor kan medföra att elever med svårigheter inte hinns med. Trots införande av mindre grupper, menade en av specialpedagogerna att man dock bör ta hänsyn till att en lärare som sitter med 15 elever kanske inte alla gånger hinner med att hjälpa alla elever, på grund av att tiden inte räcker till. Särskilda undervisningsgrupper kan därför behöva anordnas.

För att alla elever skall framträda lika i skolan, menar Haug att elevers olikheter bör accepteras. Detta skall hanteras genom att alla elever skall få en individualiserad undervisning i samma klassrum, vilket sker utifrån ett inkluderande integreringsperspektiv. Haug pekar på att skolans mål är att sträva efter att undervisa alla elever på deras egen nivå samt att varje elev skall komma så långt de kan inom ramen för den gemensamma undervisning som ges i klassrummet. Enligt detta inkluderande integreringsperspektiv får inte kunskapsmålen sättas framför elevens deltagande i det gemensamma sociala klassrummet. Ett av specialpedagogernas uttalanden i resultatet, visar denna ovanstående inställning till det specialpedagogiska arbetssättet. Specialpedagogerna försöker således individualisera undervisningen istället för att skapa segregrande alternativ. Vidare betonar en av specialpedagogerna att man inte bör ensidigt lägga fokus på elevens kunskapsinhämtning, utan istället bör varje enskild elev sättas i centrum. Detta resonemang har också stöd i det inkluderande integreringsperspektivet, eftersom specialpedagogerna försöker skapa en social rättvisa genom nedtoning av prestation.

Denna inställning stämmer också överens med det demokratiska deltagarperspektivet som har en tydlig koppling till den inkluderande integreringstanken, där fokus ligger på delaktighet, likvärdighet och social utveckling, oavsett inverkan på elevens kunskapsinhämtning. Detta ligger i linje med det inkluderande integreringsperspektivet, eftersom gränsen mellan specialundervisning och vanlig undervisning inte blir lika tydlig såsom inom den segregande integreringen.

6 Sammanfattande diskussion

Avsnittet ger svar på studiens syfte och frågeställningar genom att ge en sammanfattande diskussion av resultatet. Avslutningsvis skall slutord och förslag på vidare forskning på området behandlas.

Mitt övergripande syfte med att skriva denna uppsats har varit att undersöka fyra specialpedagogers syn på hur specialundervisningen är uppbyggd för elever i behov av särskilt stöd i en skola belägen i Stockholms län. Följande syfte delades upp i tre frågeställningar:

- Hur är specialundervisningen uppbyggd i en skola belägen i Stockholms län?
- Hur utformas stödet till elever i behov av särskilt stöd i skolan?
- Anser specialpedagogerna att specialundervisningen kan tolkas bäst utifrån ett inkluderande eller ett segregering integreringsperspektiv när det gäller elever i behov av särskilt stöd?

Med utgångspunkt i det empiriska materialet har jag beskrivit specialundervisningen av elever i behov av särskilt stöd i en skola i Stockholms län, utifrån hur specialpedagogerna resonerar kring specialundervisningen. På så vis har jag kunnat ge exempel på hur specialundervisningen i en skola bedrivs på en rad olika sätt. För att besvara undersökningens syfte och frågeställningar i denna studie har resultatredovisningen om specialpedagogernas förhållningssätt till specialundervisningens utformning relaterats till Haugs teori om inkluderande respektive segregering integreringsperspektiv. Förutom att koppla samman teori och empiri har undersökningens resultat även satts i relation till tidigare forskning samt till olika styrdokument.

Slutsatsen av denna studie visar att alla specialpedagoger är överens om att huvudmålet med specialundervisningens organisationsform bygger på att erbjuda dessa elever de bästa förutsättningarna som finns i skolan. Samtliga specialpedagoger talar om hur de sätter eleven i centrum och arbetar utifrån elevens bästa genom diskussion med andra lärare under elevvård.

Utifrån studien ser jag att diagnos och kartläggning av elever i behov av särskilt stöd utgör delvis grunden för pedagogiska åtgärder och hur specialundervisningens utformning av stöd skall se ut. Specialpedagogerna bedömer elevernas beteenden i syfte att skapa bättre pedagogiska förutsättningar. Dock krävs det inte att eleven skall ha en diagnos för att få extra stöd, utan anpassningen av undervisningen kan skilja sig åt mellan olika elever relaterat till olika ämnen.

På skolan använder specialpedagogerna sig av flera olika stödsatser för att hjälpa de barn som av olika skäl behöver extra stöd. De åtgärder skolan sätter in i dessa fall är bland annat tillfällig extra undervisning hos specialpedagoger, individualiserad undervisning i reguljära klassrummet eller placering i ”gula villan”. Specialpedagogerna poängterar att det är viktigt att elever i behov av särskilt stöd skall få tillhöra en gemenskap som finns i ett klassrum. Specialpedagogerna strävar därmed inte mot att omplacera elever från sin ordinarie klassrum, utan huvudmålet är att i samarbete med lärare hjälpas åt för att dessa elever skall få den bästa möjliga stöd och undervisning i sitt klassrum. Specialpedagogerna menar därför att det är det inkluderande arbetssätt som är det viktigaste målet som alla i skolan försöker eftersträva så gott det går. Eftersom elever i behov av särskilt stöd kan behöva få hjälp inom olika områden är det enligt specialpedagogerna viktigt att anpassa undervisningen efter deras behov, där extra stöd ges endast i de ämnen som elever är i behov av vilket kan ske i mindre grupp.

I det stora hela överensstämmer stödets utformning för elever i behov av särskilt stöd med styrdokumentens princip om inkludering av elever. Samtidigt visar studien att undervisningen i skolan inte alltid präglas av ett inkluderande arbetssätt med elever i behov av särskilt stöd.

Undersökningens resultatet bekräftar också att all undervisning i skolan inte alltid kan ske i överensstämmelse med styrdokumentens intention om inkludering, dock poängterar specialpedagogerna att det är ett mål de strävar efter. För samtliga specialpedagoger är det av den orsaken en självklarhet att alla i skolan skall arbeta inkluderande, där basen alltid ska vara i klassen, men att eleven samtidigt kan vid behov erbjudas få extra stöd i någon form som sker parallellt.

Argumenten som specialpedagogerna framförde i sin motivering av specialundervisningens organisationsform och utformning känns igen i den specialpedagogiska historien som jag redogör för i det historiska avsnittet. Skolans segregering av elever skedde redan på 1900-talet då åtgärder som ansågs vara för elevens bästa bestämdes i samråd mellan skolledare, lärare och specialister. Specialundervisningen präglas därför även av ett gammalt fungerande arbetssätt som är lik den segregering och integreringen som var den politik för specialundervisning som i princip fanns kvar i Sverige fram till 1970-talet. Det går således inte att bortse från att specialundervisningen i skolan har influerats av hur det har sett ut historiskt, då särskiljande stöd och diagnostisering av elever fortfarande är vanlig. På så vis kan specialundervisningens organisationsform i sig betraktas som segregering, även om särskiljandet av elever från den vanliga undervisningen sker i någon mindre utsträckning än tidigare.

Trots att skolan erbjuder olika stödinsatser som kan tolkas vara både inkluderande och segregande, blir slutsatsen, att merparten av skolans specialpedagogiska stödinsatser går i linje med de kompensatoriska lösningar, som enligt Haug finns inom den segregande integreringen. Specialpedagogerna på skolan har därmed inte riktigt uppnått målet om att skapa en inkluderande verksamhet, då elever i behov av särskilt stöd fortfarande erbjuds undervisning utanför den ordinarie undervisningen.

6.1 Slutord

Jag anser att min arbetsmetod i denna uppsats har varit väl fungerande och genomförbar. Dessutom har min problemformulering fungerat bra att arbeta utifrån, såväl i empiridelen och teoridelen. Jag är också medveten om att uppsatsens resultat inte bidrar med något nytt till forskningsområdet, utan istället har uppsatsens resultat lyft fram hur teori och praktik kan förhålla sig till varandra. I denna uppsats har jag kommit fram till att empiri och teori delvis stämmer överens. Undersökningsresultatet visar att flera av specialpedagogers uttalanden står i kontrast till det som uttrycks i teorin. Enligt specialpedagogerna är specialundervisningen i skolan mer lik den inkluderande integreringen, men tolkar man detta utifrån Haugs teori går merparten av skolans specialpedagogiska stödinsatser i linje med den segregande integreringen. Samtidigt har fler uttalanden stämt väl överens med det som har beskrivits i teorin och tidigare forskning.

Ambitionen med denna studie har inte heller varit att representera all personal som arbetar med elever i behov av särskilt stöd. Resultatet är därför inte generaliserbart och därför går det inte att dra några generella slutsatser. Istället ger denna studie en bild av specialundervisningens uppbyggnad av elever i behov av särskilt stöd utifrån några specialpedagogers erfarenhet, som dock har fungerat tillräckliga för att kunna sätta teorin i samband med praktiken.

Genom att ha fördjupat mig i detta forskningsområde har min kunskap om hur specialundervisningen kan se ut för elever i behov av särskilt stöd ökat. Dessutom har jag fått nya erfarenheter och en ökad förståelse för hur specialpedagoger uppfattar och tolkar en del av skolans verksamhet, som är specialundervisningen för elever i behov av särskilt stöd. Studiens resultat har också fått mig att fundera på min blivande lärarroll och hur jag kommer att förhålla mig till olika situationer gällande elever i behov av särskilt stöd. Detta har jag fått ta del av tack vare specialpedagogernas erfarenheter och resonemang kring olika frågor inom det valda forskningsområdet.

Min förhoppning är att uppsatsen kan bidra till ökad kunskap om specialundervisningen av elever i behov av särskilt stöd och skapa vidare diskussioner om specialundervisningens funktion i skolan.

Att all personal på skolan skall arbeta med att skapa en lämplig undervisning för alla elever oavsett behov, anser jag är viktigt för att kunna skapa de bästa förutsättningarna för varje enskild individ i skolan. Varje situation skall således betraktas vara unik som därför behöver hanteras på det vis som är nödvändigt. Så länge syftet är att eleven lyckas med sin skolgång samt får en trygg skolmiljö, anser jag personligen att det därför inte spelar någon stor roll om det sker en variation av den inkluderande och segregeringande integreringen.

6.2 Förslag på vidare forskning

Denna undersökning har väckt ett flertal frågor som jag anser skulle kunna vara givande att studera vidare om. Förslag på vidare forskning skulle kunna vara att utvidga undersökningen till andra skolor eftersom denna ambition inte varit möjlig att genomföra med tanke på tidsbegränsningen. Det vore intressant att studera hur olika skolor i en och samma kommun väljer att undervisa elever i behov av särskilt stöd, där syftet är att jämföra likheter och olikheter mellan olika undervisningssätt i respektive skola. Det skulle även vara intressant och givande att titta närmare på hur elever i behov av särskilt stöd upplever specialundervisningens utformning som erbjuds i skolan de är inskrivna i.

7 Referenser

7.1 Tryckta källor

Andersen, Heine (red.) (1994). *Vetenskapsteori och metodlära, en introduktion*. Lund: Studentlitteratur

Brodin, J. & Lindstrand, P (2004). *Perspektiv på en skola för alla*. Lund: Studentlitteratur

Haug, Peder (1998). *Pedagogiskt dilemma*. Lund: Studentlitteratur

Kvale, Steinar (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: studentlitteratur

Kvale, Steinar (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: studentlitteratur

Lpo 94, (1994). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet*. Utbildningsdepartementet. Stockholm

Persson, Bengt (2007). *Elevers olikheter och specialpedagogisk kunskap*. Stockholm: Liber AB.

Salamancadeklarationen (2006). *Salamancadeklarationen och Salamanca +10*. Svenska Uneskorådet.

Skolverket. (1998). *Elever i behov av särskilt stöd*. Örebro: db grafiska

Vernersson, Inga-Lill (2007). *Specialpedagogik i ett inkluderande perspektiv*. Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur

7.2 Elektroniska källor

FN:s barnkonvention, artikel 28 och 29.

Tillgänglig < <http://www.unicef.se/assets/barnkonventionen.pdf> > (2009-12-17)

Grundskoleförordningen, SFS (1994:1194)

Tillgänglig < <http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1994:1194> > (2009-12-17)

Nationalencyklopedin

Tillgänglig < <http://www.ne.se/specialundervisning> > (2009-12-11)

Tillgänglig < <http://www.ne.se/specialpedagogik> > (2009-12-11)

Skollagen, SFS (1985:1100)

Tillgänglig < <http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1985:1100> > (2009-12-17)

8 Bilagor

Intervjuguide

Nedan följer några av de frågor som låg till grund för intervjuerna med de fyra specialpedagogerna.

1. Hur länge har du arbetat som specialpedagog?
2. Hur många specialpedagoger arbetar på skolan?
3. Hur är specialundervisningen uppbyggd i skolan?
4. Hur märker ni att en elev är i behov av särskilt stöd?
5. Vilka beslutar att en elev skall få specialundervisning?
6. Hur kartlägger ni elever för att se var de befinner sig?
7. Måste elever få en diagnos eller utredning för att få extra stöd?
8. Sätter ni åtgärdsprogram för elever i behov av särskilt stöd?
9. Placeras elever med särskilda svårigheter i mindre specialklasser?
10. Om ja, hur länge brukar dessa elever få delta i specialklasser?
11. Placeras dessa elever tillbaka i sin ordinarie klass efter undervisning i specialklass?
12. Om inte, tänker ni på hur dessa elever placeras i ordinarie klassrum?
13. Finns det för- och nackdelar med hur specialundervisningens bedrivs i skolan?
14. Hur anser du att elevers svårigheter påverkar deras skolarbete?
15. Hur upplever du att ha en elev i behov av särskilt stöd i klassen? Har det någon påverkan på arbetet i klassen?
16. Vilken roll anser du dig ha som specialpedagog när det gäller att stödja elever som är i behov av detta?
17. Arbetar specialpedagogerna utifrån ett inkluderande eller ett segregande integreringsperspektiv?